

MIKLÓS PÉTER

A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR LAKOSSÁGCSERE VALLÁSTÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI CSANÁD VÁRMEGYÉBEN

A homogén „csehszlovák nemzetállam” megvalósításának jegyében Eduard Beneš és az általa vezetett londoni emigráns kormány már 1942–1943 fordulóján kiegészítette programját a német és a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésével. Ezt később (1944 tavaszán) a moszkvai csehszlovák kommunista csoport és a Szlovák Nemzeti Tanács is elfogadta, majd a kassai kormányprogram (1945. április 5.) részévé lett. A csehszlovákiai németek kitelepítésével valamennyi a második világháborúban győztes szövetséges nagyhatalom egyetértett, a magyar nemzetiségtől való megszabadulás gondolatát azonban Nagy-Britannia és az Egyesült Államok nem támogatta, csak a Szovjetunió helyeselte azt. Ennek azonban túl nagy jelentősége a nem volt, hiszen a közép-európai régióból – Csehszlovákiából éppen Magyarország irányából közeledve – a Vörös Hadsereg űzte el a náci német megszállókat, így a térség a szovjet érdekszférába került, ahol a lényeges kérdésekben Moszkva akarata érvényesült.

A csehszlovák kommunista csoport állásfoglalása kapcsán érdemes rámutatni, hogy a nacionalista és nemzetiségi alapú különbségtétel ellenkezett a munkásosztály nemzetközi egységét és a dolgozók egyenlőségét hirdető proletárinternacionalizmus szellemével, s a szocialista mozgalom a nacionalizmust a burzsoázia demokrácia- és népellenes politikája egyik megnyilvánulásaként könyvelte el. Mint látjuk, ebben az esetben a teoretikus alapállás és a politikai pragmatizmus eltért egymástól. Ennek az ideológiai alapját sem kellett sokáig keresni: a Csehszlovákia területén élő német és magyar kisebbség valamennyi tagját fasisztának bélyegezték és kimondták mindkét etnikai csoport kollektív bűnösségét (a háború kirobbantásában és a tisztítások támogatásában).

Mint legutóbb Gulyás László, a szegedi egyetem professzora Eduard Benešről írott nagymonográfiájából¹ rámutatott: a gondolat, hogy a „csehszlovák nemzetállam” megvalósulásának egyik akadály a magyarság, nem volt újkeletű a beneši eszmerendszerben. Már *Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot* (1916) című munkájában így fogalmazott Beneš: „Nem csak meg kell semmisíteni Ausztriát, hanem először le kell választani róla Magyarországot, a magyarokat és a németeket el kell vá-

¹ Gulyás László: *Eduard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság*. Máriabesnyő-Gödöllő, 2008. 351–371.

lasztani egymástól, csak az általuk lakott területeket szabad meghagyni nekik és fel kell szabadítani a szlávokat.”²

Az 1945 utáni csehszlovák vezetés megfosztotta a felvidéki magyarokat állampolgárságuktól és anyanyelvük szabad használatától. Beneš elnök 1945 tavaszán és nyarán több fórumon is kifejtette – így például február 16-i rádióbeszédében –, hogy Csehszlovákia nemzetállami létének elengedhetetlen feltétele a magyarságtól és a németiségtől való megszabadulás. A csehszlovák köztársasági elnök 1945. augusztus 2-án bocsátotta ki a 33/1945. számú dekrétumot, amely a magyarokat és a németeket megfosztotta csehszlovák állampolgárságuktól. 1945. október 1-jén lépett hatályba a 88/1945. számú elnöki dekrétum, ami alapján a 16 és 55 év közti férfiakat, valamint a 18 és 45 év közötti életkorú nőket közmunkára lehetett kirendelni lakóhelyüktől távol eső vidékekre is. Ez képezte később a magyarok tömeges internálásának jogi alapját.

Ezekre a magyar kisebbség jogait és érdekeit sértő dekrétumokra a magyar politikai élet nem reagált egységesen. A baloldali pártok – a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Nemzeti Parasztpárt – ugyan foglalkoztak a kérdéssel, de markáns fellépést és határozott politikai kiállást nem sürgettek. Ezt egyedül a Független Kisgazdapárt tette meg. Gyöngyösi János kisgazda külügyminiszter egy Békéscsabán elmondott beszédében kifejtette, hogy a magyar kormány népességszerét nem kezdeményez, azt csak nemzetközi megállapodás keretében tartja elképzelhetőnek, ugyanakkor a magyarországi szlovákoknak minden jogot és lehetőséget biztosít, ha Csehszlovákiába át akarnak települni. Mindszenty József hercegprímás pásztorlevélben, sőt a nyugati szövetségesek államfőihez és európai egyházi vezetők-höz intézett nyílt levelekben követelte a csehszlovákiai magyarok jogfosztottságának felszámolását.

1945 decemberében és 1946 februárjában hosszú és nehéz diplomáciai tárgyalások zajlottak Gyöngyösi János külügyminiszter és Vladimír Clementis csehszlovák külügyi államtitkár között. Gyöngyösi és a magyar külpolitika a nemzetközi diplomácia égiske alatt és a győztes szövetséges hatalmak ellenőrzésével képzelte el a lakosságcsere lebonyolítását. Ezt azonban úgy az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság, mint a Szovjetunió kivitelezhetetlennek tartotta, s a problémamegoldás útjának a csehszlovák–magyar bipoláris tárgyalásokat és szerződészkötést tartotta. A kétoldalú tárgyalások eredményeként megszületett egyezmény elsődleges eredménye az volt, hogy a csehszlovák kormány vállalta a kitelepítés és belső telepítések felfüggesztését. Így a felvidéki magyar lakosság Csehszlovákia területéről való eltávolítása immár nemcsak szervezeten, de mindkét ország kormánya által adminisztratív úton ellenőrzött keretek között, valamint bizonyos szabályok és garanciák alapján történ-

² Beneš, Edvard: Zúzzátok szét Ausztria–Magyarországot. [1916] Fordította Nagy Andrea, a szöveget kiadásra előkészítette Gulyás László. Szeged, 1995. 33.

hetett. Az egyezmény-tervezetet egyébként Gyöngyösi külügyminiszter elfogadhatatlannak minősítette, s azt csak a baloldali pártok vezetőinek nyomására írta alá.³

Ezek után 1946. február 27-én Budapesten Magyarország lakosságcsere-egyezményt kötött Csehszlovákiával, amely szerint ahány magyarországi szlovák jelentkezik az áttelepülésre, a csehszlovák kormány annyi állampolgárságától megfosztott magyart eltávolíthat országára területéről.⁴

A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) 1946 márciusában kezdte meg munkáját Magyarországon. Munkatársai valamennyi szlovák által lakott magyarországi települést végigjártak, ahol előadásaikban és írásos propagandaanyagaikban – egyebek mellett – több földet és jobb életkörülményeket ígértek az áttelepülni szándékozóknak. Ez persze ellentétes volt a lakosságcsere–szerződés előírásaival, hiszen az csak nemzetiségi alapú agitációt engedélyezett. A CSÁB alkalmazottai lapot adtak ki (a hetente háromszor megjelenő *Slobodát*) és napi harminc perces műsoridőt kaptak a Magyar Rádióban. 1946 júliusától egy önálló magyar kormány szerv, a Magyar Áttelepítési Kormánybizottság hangolta össze a lakosságcserevel kapcsolatos közigazgatási, szervezési, közellátási és egyéb teendőket. A miniszterelnök 1946. július 12-én nevezte ki a nemzeti parasztpárti Jócsik Lajos kereskedelem- és szövetkezési államtitkárt áttelepítési kormánybiztossá, aki a két világháború közötti években maga is csehszlovák állampolgár volt.

A csehszlovák–magyar lakosságcsere, valamint a csehszlovákiai reszlovakizációs törekvések és a belső telepítések történetét feltáró Vadkerty Katalin kutatásaiból tudjuk, hogy az államközi szerződés szerinti lakosságcsere 1947 áprilisában kezdődött meg. 1948-ra 70 273 szlovák hagyta el önként Magyarországot, illetve 68 407 magyar telepítettek ki Csehszlovákiából. Természetesen ténylegesen ennél jóval többen érkeztek Magyarországra: 20–30 000 embert azért telepítettek ki, mert 1938. november 2. után költözött a Felvidékre, további 6 000 fő önként hagyta el Csehszlovákiát. A felvidéki magyarok kitelepítése csak 1949-ben ért véget.⁵

A következőkben a lakosságcsere folyamatainak illusztrálására néhány egykori Csanád vármegyei (amely térség a mai Csongrád megye keleti részén fekszik) település példáját ismertetem röviden a Magyar Nemzet Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának (Szeged, Makó) iratai alapján.⁶ A vallástörténeti szempontokat pedig a

³ Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája. 1945–1950. Budapest, 1988.

⁴ Balogh Sándor: Az 1946. február 27-i magyar–csehszlovák lakosságcsere-egyezmény. Történelmi Szemle, 1979. 1. sz. 59–87.

⁵ Vadkerty Katalin: A reszlovakizáció. Pozsony, 1993.; Vadkerty Katalin: A deportáltak. A szlovákiai magyarok kényszerközmunkája 1945-1948 között. Pozsony, 1998.; Vadkerty Katalin: A belső telepítések és a lakosságcsere. Pozsony, 1999.

⁶ Kugler József: Lakosságcsere a Délkelet-Alföldön. Budapest, 2000.; Miklós Péter: A csehszlovák–magyar lakosságcsere Csanád vármegyei történetéhez. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében. 2007. Szerk. Tóth István. Szeged, 2008. 93–100.

Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár (Szeged) és az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest) dokumentumai mentén mutatom be.⁷

Páll Endre Csanád vármegyei alispán 1947. április havi jelentésében a következőket olvashatjuk a lakosságcseréről. „Maga az áttelepítés április hó 1-jén vette kezdetét. Április hó végéig 10 szerelvény hagyta el az országot. Az áttelepülő lakosság rendelkezésére csehszlovák teherautók állanak készenlétben, melyek az áttelepülőket és ingóságukat az állomásra szállítják. Április hóban elszállított 1467 személy, 96 drb. ló, 403 szarvasmarha, 1719 drb. sertés, 2 drb. traktor, 2 drb. cséplőgépszekrény, 23 vetőgép, 100 drb. szekér, 133 drb. eke és 2577 drb. baromfi. Az áttelepítés április hóban is folytatódik. Az első szerelvéynél magam is megjelentem és jelenthetem, hogy úgy ennél, mint az ezt követő szerelvényeknél semmiféle zavar vagy kellemetlenség nem fordult elő. Az áttelepülők részéről netán előforduló visszaélések megakadályozására nagyobb rendőri különítmény összpontosított Pitvarosra. Különös beavatkozásra azonban ok nem merült fel, mert tilosban való legeltetésen és egy-egy ajtó elvitelén kívül súlyosabb kilengés nem fordult elő.”⁸ Május hónapról a következőket jelentette a közigazgatási vezető: „Május hóban tovább folytatódott és befejeződött Pitvarosról az áttelepítésre jelentkezett szlovák lakosság kitelepítése. Május 23-án hajnalban indult az utolsó vonat, mely az áttelepülésre jelentkezettek szállította és ugyanazon nap eltávoztak a csehszlovák tehergépkocsik is a községből. Eltávozott összesen 655 család, azaz 2441 személy. Üresen maradt 457 lakás. Az áttelepülők magukkal vittek 150 drb. lovat, 629 drb., szarvasmarhát, 3000 drb. sertést, 212 juhot és kecskét, 9677 drb. baromfit, 2 drb. traktort, 2 drb. cséplőgépet, 176 drb. ekét, 29 drb. vetőgépet, 152 drb. kocsit.”⁹

A Csehszlovákiába költözött pitvarosi szlovákok helyére csallóközi magyarokat telepítettek 1947 júniusában. Páll Endre szavaival: „Június hóban megkezdődött Pitvaros község betelepítése. Az első vonat június hó 4-én érkezett meg, ettől kezdődőleg kisebb-nagyobb időközben érkeztek meg a szállítmányok, melyek a Gúta községből kitelepített magyarokat hozta új otthonukba. A rendelkezésemre álló adatok szerint Pitvaros községbe június hóban betelepítettek 141 családot 621 személlyel. [...] A telepeseket az áttelepítési kormánybiztosság fogadja és az jelöli ki részükre a vagyoni helyzetüknek megfelelő házakat. A kitelepítettek sorsukban megnyugodva foglalják el új otthonukat és igyekeznek behelyezkedni az itteni viszonyokba. A termelési miniszteri biztos közbenjöttével Pitvaroson a betelepítettek kö-

⁷ Pál József: Hamvas Endre csanádi püspök és a felvidéki magyarok. 1945–1948. Szegedi Műhely, 1993–1994/1–4. sz. 93–105.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár. Csanád Vármegye Közigazgatási Bizottságának iratai (a továbbiakban: MNL CSML CSKBI) XXI. 9. a. 9. doboz 22/1948.

⁹ MNL CSML CSKBI XXI. 9. a. 9. doboz 22/1948.

zött kiosztásra került az áttelepültek földje, úgyhogy a betelepítettek már tevékeny részt vesznek az aratási munkálatokban.”¹⁰

Egy hónappal később már a szülőföldjükről elűzött magyarok az első aratást ünnepelték új lakóhelyükön. „Igen megható és szép ünnepségen vettünk részt főispán úrral Pitvaroson – írt a Csanád megyei alispán –, ahol a Csehszlovákiából áttelepített magyarok ünnepelték meg első aratásukat. Örömmel jelenthetem, hogy az áttelepített lakosság, bár sokkal rosszabb körülmények közé került, mint amilyenben élt, nem csüggedt el, hanem dolgozni akar.”¹¹

Pitvaros, Csanádalberti és Ambrózfalva lakosságának vallási megoszlása 1941-ben¹²

Település	Teljes népesség	Római katolikus	Református	Evangélikus
Pitvaros	2843	90	35	2637
Csanádalberti	1510	61	19	1418
Ambrózfalva	1008	33	23	937

A lakosságcsere által leginkább érintett három Csanád vármegyei település – Pitvaros, Csanádalberti és Ambrózfalva – népességének vallási megoszlását vizsgálva láthatjuk, hogy az evangélikus hívek száma mintegy háromezer-öttszáz fővel csökkent, míg a katolikusoké csaknem ezerhétszáz fővel nőtt, a reformátusoké pedig közel négyszáz fővel gyarapodott.

Pitvaros, Csanádalberti és Ambrózfalva lakosságának vallási megoszlása 1949-ben¹³

Település	Teljes népesség	Római katolikus	Református	Evangélikus
Pitvaros	2162 (–681)	1368 (+1278)	125 (+90)	645 (–1992)
Csanádalberti	999 (–511)	395 (+334)	306 (+287)	278 (–1140)
Ambrózfalva	743 (–265)	128 (+95)	43 (+20)	548 (–389)

Mivel a térségben a többség hagyományosan evangélikus hitű volt, katolikus templom és plébánia nem is működött sem Pitvaroson, sem Csanádalbertin, sem Ambrózfalván. A három település lelki ellátását a szomszédos katolikus magyar község, Csanádpalota plébánosa – a lakosságcsere idején – Havadi Ferenc és káplánja, Gyurkovics Béla látta el.

¹⁰ MNL CSML CSKBI XXI. 9. a. 9. doboz 22/1948.

¹¹ MNL CSML CSKBI XXI. 9. a. 9. doboz 22/1948.

¹² Kugler József: i. m. 206–207. alapján

¹³ Kugler József: i. m. 206–207. alapján

Hamvas Endre püspök 1947 áprilisában intette Havadi Ferenc csanádpalotai lelkészt, hogy figyeljen a betelepülőkre, hogy „kellő fogadtatásban és lelkipásztori gondozásban részesüljenek.”¹⁴ A plébános a püspökhöz írt levelében említést tett a szülőföldjüktől megfosztott Pitvarosra érkező magyarokról: „A betelepülők nagyon szomorú hangulatban érkeztek. Igyekeztem lecsillapítani őket, mert igen elkeseredettek.”¹⁵ Majd kifejtette, hogy az első érkezők még szabadabban hozhatták ingóságait, míg a később áttelepítettek már csak néhány eszközükkel, használati tárgyukkal érkeztek.

Az ügy fontosságára való tekintettel a püspök Csepregi Imre makói plébánost a ki- és betelepítési ügyek püspöki biztosává nevezte ki, akitől rendszeresen jelentést kért. A csanádi egyházmegye területét nagyszámú katolikus német volt kénytelen elhagyni, a távozó evangélikus szlovákok helyére pedig katolikus magyarokat telepítettek.

A Gútáról elűzött¹⁶ és Pitvarosra telepített felvidéki magyarokat papjuk, Beltovszky László gútai plébános is meglátogatta és hetekig lelkipásztorkodott közöttük. 1947 nyarán a helyi katolikusok levélben kértek katolikus lelkészt falujuknak s katolikus hittant gyermekeiknek.

„Akaratunk ellenére elszakítottak nemcsak ősi lakóhelyünkötől, hanem papjainktól, templomunktól is. Magyarságunkhoz és vallásunkhoz hűek akarunk maradni. Velünk együtt kitelepített és más községekbe került testvéreink templomhoz és lelkiatya vezetése alá kerültek, de nekünk, akik legtöbben vagyunk egy tömbben, nincs templomunk. A jelen körülmények között a vallásban van egyedüli vigaszunk. Vasárnap van lehetőségünk szentmisét hallgatni, mert Csanádpalotáról egyik főtisztelendő úr ki szokott jönni, de sokan közölünk naponként járultunk szentáldozáshoz.”¹⁷

Hamvas Endre augusztus 10-én meglátogatta pitvarosi híveit, s meggyőződött vallásos meggyőződésük komolyságáról. Nem sokkal később pedig, 1947. november 1-jével plébániát alapított Pitvaroson. Első lelkészévé Debreczeni Kálmánt – korábbi tábori esperest – nevezte ki, aki nem volt népszerű a Felvidékről betelepült hívek között, ezért 1948 áprilisában lemondott a plébánosságról és májusban el is hagyta a falut. Őt 1948 májusától a fiatal Kiss Ferenc makói segédlelkész követte, aki hamar megtalálta a közös hangot újdonsült híveivel és nagy erővel megkezdte a közösség szervezését, valamint a templom és a plébániaépület fölépítését.

1948 áprilisában a pitvarosi katolikus plébánia köztéri és útszéli keresztek állítását kezdeményezte a falu főterén, illetve az odavezető utak mentén. A községi képviselőtestület 1948. április 8-i ülésének jegyzőkönyvében olvashatjuk, hogy „a pitvarosi róm. kat. egyházközség azzal a kéréssel fordult a község előljáróságához, hogy engedje meg a piactéren a hősök szobrától délre és az ártézi kúttól észak-nyugatra

¹⁴ Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár. Püspöki hivatal iratai. Egyházigazgatási iratok. (a továbbiakban: SZCSPL PHEI) I. 1. a. 888/1947.

¹⁵ SZCSPL PHEI I. 1. a. 888/1947.

¹⁶ Angyal Béla. Gúta. 1945–1949. Dunaszerdahely, 2007. 81–138.

¹⁷ SZCSPL PHEI I. 1. a. 888/1947.

3×3 méter területen bekerített helyen fakereszt felállítását Krisztus–testtel, – majd később a csanádpalotai, a csanádalbertii valamint ambrózfalvai és mezőhegyesi országút mentén közel a pitvarosi határhoz szintén egy-egy kereszt felállítását”.¹⁸ A képviselőtestület a kérést egyhangúlag engedélyezte.

195/1948. számon Kiss Ferenc pitvarosi katolikus plébános kérelmet küldött a község vezetésének katolikus temető kijelölésének tárgyában. Volt ugyan a falunak egy több mint hat kataszteri hold területű – 923. szám alatt telekkönyvezett – temetője. Ennek tulajdonosa a község volt, haszonélvezője és használója viszont a helyi evangélikus egyház.

Az ügyet 1948. november 23-án tárgyalta a pitvarosi képviselőtestület. „A község köteles gondoskodni a temetőhely kijelöléséről, de nem áll módjában az Egyházat a haszonélvezeti jogától megfosztani, ha az ev. Egyház tagjai nagyobb részben Cseh-szlovákiába áttelepültek, de az ág. h. ev. egyházközség továbbiakban is megmaradt. A temetőhelyre nagy szükség van, ezért a község elöljárósága érintkezésbe lép az ág. h. ev. egyház vezetőségével és kéri fogja, hogy a kitelepült ág. h. ev. egyháztagokra és a betelepült magyarokra való tekintettel mondjon le valamely földterületnek a haszonélvezeti jogáról, vagy járuljon hozzá, hogy a római katolikus egyház halottakat a haszonélvezeti joggal megterhelt temetőbe temethessen s ezek után az elöljáróság gondoskodni fog a temetőhely kijelöléséről.”¹⁹

A két – az evangélikus és a katolikus – egyház 1959-ben egyezett meg informálisan a temető közös használatáról, mégpedig úgy, hogy a bejárattól jobbra a katolikus, balra pedig az evangélikus vallás követőit temetik. Az evangélikus temetőn belül volt két kisebb rész is elkülönítve a baptista (kétszáznegyven öl), illetve az izraelita (kétszázhetvenhét öl) felekezet hívei számára.²⁰

Az 1948. május 23-án a Maros-menti Mária-napok rendezvényei miatt Makóra látogató Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek is meglátogatta a megyébe telepített felvidékieket. Amikor értesült arról, hogy a makói szentmiséjén több száz Pitvarosra telepített katolikus vett részt, úgy döntött, elmegy köztük.²¹ Pitvaroson több mint hétszázán fogadták a főpapot. A korabeli sajtó szerint „a hercegprímás itt arra buzdította a hívőket, hogy legyenek apostolok példaadóan erkölcsös életükkel, tiszta családi szentélyükkel, ragaszkodásukkal a hithez és az egyházhoz”.²²

¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Pitvaros Nagyközség iratai. Képviselőtestületi jegyzőkönyvek. (a továbbiakban: MNL CSML ML PNKJ) V. 1. 7. kötet 8.kgy.576/1948.ikt.sz.

¹⁹ MNL CSML ML PNKJ V. 1. 7. kötet 69.kgy.1605/1948.ikt.sz.

²⁰ Komoly Pál: Pitvarosi tanulmányok. Szerk. Tóth István. Szeged, 1992. 74–75.

²¹ T. F. [Tóth Ferenc]: Pitvaros. In: Csongrád megye építészeti emlékei. Szerk. Tóth Ferenc. Szeged, 2000. 317.

²² Új Ember, 1948. május 30. 3.

Zátonyi Pál ambrózfalvi evangélikus lelkész 1947. február 13-án Benkóczy Dániel szegedi esperesnek írt levelet, amelyben arra kéri előljáróját, hogy Ordass Lajos püspök tervezett dél-alföldi útján látogassa meg az ő gyülekezetét is. „Egyházközségünk fele kitelepülő szlovák. A faluban egyelőre teljes rend uralkodik” – olvasható a dokumentumban a lakosságcseréről.²³

1947. május 3-án Szegeden, a csanád-csongrádi evangélikus egyházmegye hivatalában tartott értekezletet Benkóczy Dániel esperes, Virányi Lajos alesperes, Gyalog Dezső osztálytanácsos és Festő Szabó Lajos számvizsgáló (előbbieket az egyházat, utóbbiak a kormányt – a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumot – képviselték). A tanácskozáson a egyházmegye lelkészi álláshelyeinek anyagi és alaki szempontból való újraértékelésére került sor. A lakosságcserevel leginkább érintett Csanád vármegyei településekről a következőket állapították meg. „Csanádalberti, Ambrózfalva, Pitvaros, Nagybánhegyes és Nagylak községek lakossága a bemutatott helyhatósági bizonyítványok igazolása szerint átlagosan 75–80 százalékban Szlovákiába való kitelepülésre jelentkezett. Egy részük már ki is települt. Az új telepések más vallásúak, s így az evangélikus gyülekezetek lélekszáma és teherviselő képessége jelentősen csökkent.”²⁴

Zalán Pál csanádalberti lelkész 1947. április 18-án azt jelentette a szegedi esperesnek, hogy a nincs egyetlen helyi evangélikus vallású hívő sem, akinek ne lenne egyházi adó tartozása. A kitelepülők értelemszerűen nem akartak fizetni (erre a jogszabályok egyébként lehetőséget adtak nekik), így viszont a maradék adófizetési morálja is romlott. „A pitvarosi ügyekkel kapcsolatban tisztelettel jelentem, hogy a kitelepítés erőteljesen folyik. Pillanatnyilag jogilag és anyagiilag elég nehéz helyzetben vagyok. Ugyanis nincs presbitérium gondnok, de viszont nincs egy adóhátralék mentes egyháztag sem” – fogalmazott Zalán Pál lelkész.²⁵ Az Csehszlovákiába távozók egyházi adó hátralékát az evangélikus felekezet végül kénytelen volt elengedni, mert az állami hatóságok közölték az egyházi vezetőkkel, hogy az állami adótartozásokat is elengedik a költözőknek, s hogy az egyházi adók behajtására nincs mód.²⁶

A fentebb megfogalmazottak alapján összességében megállapítható, hogy az etnikai arányok erőteljes megváltoztak Csanád vármegye középső részében a csehszlovák–magyar lakosságcsere következtében. A térségben a tizenharmadik század óta honos szlovák nemzetiségű lakosság nagy részének távozása eredményeként az evangélikus felekezet többségi jellege helyett a katolikus egyház vált dominánssá. Mindezek a jelenségek egyházigazgatási kihívásokat is eredményeztek. Ezek közé tartozott például – mint tanulmányomból kiderül – a kitelepülő evangélikus szlovákság egyházi adó hátralékának a kérdése, vagy a pitvarosi katolikus plébánia szervezésének problémája is.

²³ Evangélikus Országos Levéltár. (a továbbiakban: EOL) IV/1. Csongrád-Csanádi Egyházmegye. 268/1947.

²⁴ EOL IV/1. Csongrád-Csanádi Egyházmegye. 308/1947.

²⁵ EOL IV/1. Csongrád-Csanádi Egyházmegye. 283/1947.

²⁶ EOL IV/1. Csongrád-Csanádi Egyházmegye. 321/1947.

Péter Miklós

Aspects of religious history in the czechoslovakian-hungarian population
exchange in Csanád County

The ethnic proportions changed significantly in the central part of Csanád county, due to the Czechoslovakian-Hungarian population exchange. As a result of most of the Slovakian populace leaving, having inhabited the region since the 18th century, the majority of the Lutheran denomination gave way to the dominance of the Catholic Church. All these phenomena also resulted in ecclesiastic administrative difficulties. As my paper presents, these included the matter of church tax debts of the Lutheran Slovakian leaving, and organizational problems of the Catholic parish in Pitvaros. This study based on the documents from the Csongrád County Archives of the Hungarian National Archives (in Szeged and Makó). Aspects of religious history are discussed according to the documents of the Szeged-Csanád Episcopal Archives (Szeged) and the National Lutheran Archives (Budapest).